

Markéta ŽILKOVÁ, Nástěnné malby kostelů farnosti Říčany u Prahy

Většina nástěnných maleb v kostelech říčanské farnosti je gotických ze 14. století. Jejich úroveň kolísá od velmi kvalitní malby pocházející z okruhu pražského dvora v bývalé věži říčanského kostela až k rustikální a patrně diletantské malbě v lodi jažlovického kostela, což souvisí s donátory a patrony těchto kostelů a jejich postavení na panovnickém dvoře a majetku. Dosud spíše přehlížené jsou pozdně barokní fresky v Kostelci u Křížků, jimiž je vyzdoben celý presbytář. Jsou patrně dílem dvou malířů, neboť jejich kvalita je různá. Hlavním námětem je příběh patrona kostela sv. Martina, který je doplněn o zobrazení Nejsvětější Trojice, západní církevní otce, archanděla Rafaela s malým Tobiášem (tento námět pravděpodobně souvisí s obrazem stejného tématu od Karla Škréty, který získal kostelecký kostel roku 1784 ze zrušeného paulánského kostela v Praze), evangelisty a alegorie ctností. Do iluzivní architektury jsou zasazeny erby majitelů panství a donátorů kostela. Sousední kamenický kostel je celý vyzdoben pozdně barokními freskami s námětem Předání desatera, které vznikly při přestavbě kostela v roce 1797 díky pražskému arcibiskupovi Vilému Florentinu knížeti Salm-Salm a světicímu biskupovi Václavu Leopoldu Chlumčanskému rytíři z Chlumčan a Přestavlky. Poslední nástěnná malba vznikla roku 1941, kdy byla vyzdobena klenba lodi kosteleckého kostela freskou patrona sv. Martina, která je inspirována barokními freskami v presbytáři.

Markéta Žilková, Mural paintings in the churches of the parish of Říčany u Prahy

The majority of the mural paintings in churches in the Říčany parish are Gothic, coming from the 14th century. Their quality varies and the pieces of art range from very high quality paintings in the former tower of the Říčany church having originated at the Prague court, to a rustic, or probably even dilettante paintings, like the one in the church in Jažovice. This is a consequence of what type of donors and patrons these churches had, their wealth and their position to the ruling court. The late Baroque frescoes in Kostelec u Křížků embellishing the whole presbytery have been rather overlooked until now. They were probably created by two different painters as their quality is quite different. The main theme is the story of St Martin, the patron of the church. In addition, the frescoes also depict the Holy Trinity, the Fathers of the Western Church, the Archangel Rafael and the young Tobias (this must be linked to the painting with the same theme by Karel Škréta, which the church in Kostelec obtained from the dissolved Pauline church in Prague in 1784), the Evangelists and the Allegory of Virtues. The illusive architecture also features the coat of arms of the owners of the manor and the donors of the church. The nearby church in Kamenice is completely adorned by late Baroque frescoes with the theme the Handing of the Ten Commandments, which were created in 1797 during the restoration of the church thanks to Archbishop of Prague Wilhelm Florentin, prince of Salm-Salm and the celebrating bishop Václav Leopold Chlumčanský, the knight of Chlumčany and Přestavlky. The last mural painting was made in 1941 when the vault of the nave of the church in Kostelec u Křížků was decorated by the fresco of St Martin that was inspired by Baroque frescoes in the presbytery.

Karin PÁTROVÁ, Pod ochranou svatých. Patroni sakrálních míst i profánních řemesel v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi

Stejně jako jinde i v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi světcí poskytovali ochranu sakrálním stavbám a posvátným místům, za své patrony si je vybírali též místní řemeslnické cechy. Nejstarší patrocinium náleží kostelu sv. Kosmy a Damiána, který je znám především

jako místo vraždy a prvního pohřbu českého knížete sv. Václava. Před polovinou 11. století ho nahradila bazilika sv. Václava, v jeho těsné blízkosti stojí jen o málo mladší kostelík sv. Klimenta. Svatováclavský kult doplnila v baroku mariánská úcta k Palladiu země české, jež vyústila v postavení poutního chrámu Nanebevzetí Panny Marie na místě staršího farního kostela. Svou kapli tu má i lokální mučedník bl. Podiven, v dřívějších dobách též sv. Ludmila.

V sousedním Brandýse převažují pro změnu chrámy zasvěcené raně křesťanským světcům – gotické kostely sv. Petra v dříve samostatné vsi Hrádek a sv. Vavřince s nástěnnými malbami i původně renesanční chrám s netypickým patrocinium Obrácení sv. Pavla. Oblibu zde našli i barokní světci, jako zakladatel piaristického řádu sv. Josef Kalasanský či sv. Rozálie, ochránkyně před morem, k jejichž počtě tu byly vystavěny kaple, a zejména sv. Jan Nepomucký, kterého připomíná několik soch včetně té na náměstí, kde drží v rukou místo kříže staroboleslavské Palladium. Zámecká kaple pak byla už v renesanci zasvěcená Sv. Třem králům.

Řemeslnické cechy, ustavované v Brandýse od poloviny 16. století, si vybírali za své ochránce světce, spjaté s jejich řemeslem, buďto tím, že je kdysi sami vykonávali (sv. Kryšpín a Kryšpinián u ševců, sv. Josef u tesařů), nebo svým atributem (sv. Petr s klíčem u zámečnicků, sv. Jan Křtitel s Beránkem božím u kožešníků, sv. Vavřinec s roštem u kovářů). Z dalších byl oblíben sv. Vít, sv. Lukáš, sv. Václav, sv. Homobonus, sv. Pavel a sv. Roch, patron zdejších zedníků a kameníků, jemuž byla zasvěcena i kaple u zátopového mostu mezi Brandýsem a Starou Boleslaví.

Karin Pátrová, Under the protection of saints: Patrons of sacral places and profane crafts in Brandýs nad Labem – Stará Boleslav

The saints in Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, like other saints elsewhere, provided protection over sacral buildings and holy places and were selected by local craft guilds as their patrons. The oldest patrocinium is that of the church of St Cosmas and Damian, which is well-known especially as the place where St Wenceslas, the Prince of Bohemia, was murdered and initially buried. Prior to the middle of the 11th century, the church was replaced by St Wenceslas's basilica; there is a slightly later small church of St Clement very close to it. During the Baroque era, the Saint Wenceslas cult was complemented by the Marian adoration of the "Palladium of Czech lands", which led to the construction of the pilgrimage church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary at the site of an older parish church. The Blessed Podiven, a local martyr, also has his chapel here, as did St Ludmila in the past.

In the nearby Brandýs nad Labem, the majority of churches are consecrated to early Christian saints – the Gothic churches to St Peter in the previously separate village of Hrádek, and to St Lawrence with mural paintings, and also the originally Renaissance church with an unusual patrocinium of the Conversion of St Paul. Baroque saints were also popular there, for instance St. Joseph Calasanz, the founder of the Piarist order, or St Rosalia, protecting from the plague, in whose honour chapels were built. And especially St Johann of Nepomuk, who is commemorated by several statues including the one on the square holding the Palladium of the Czech lands in his hand, instead of the cross. The chapel at the castle, however, was consecrated to the Three Kings during the Renaissance.

Craft guilds that started to be founded in Brandýs nad Labem from the mid-1500s, selected patron saints that were somehow related to their craft, either because the saints themselves used to perform that craft (St Crispin and Crispinian among cobblers, St Joseph among carpenters), or because of their attribute (St Peter with a key among locksmiths, St John the Baptist with the Lamb of God among furriers, St Lawrence with a gridiron among blacksmiths). Other popular saints included St Vitus, St Luke, St Wenceslas, St Homobonus, St Paul and St Roch, the patron of local bricklayers and stonemasons, to whom a chapel near a bridge vulnerable to flooding connecting Brandýs and Stará Boleslav was consecrated.

Petr SLÁDEČEK, Mezi barokem a českou novorenesancí. Přestavba kostela Nanebevzetí Panny Marie v Klecanech

Kostel Narození Panny Marie v Klecanech je vzácným příkladem sakrální stavby ve stylu české novorenesance. Původní středověký kostel byl poničen za Třicetileté války, kdy bylo skoro celé městečko Klecany vypáleno. Ve 40. letech 18. století se kostelu dostalo opravy v jednoduchém barokním stylu. Oprava však byla nedostatečná a ve století 19. muselo být znovu přikročeno k úpravám již značně zchátralé stavby. Důkladné přebudování kostela v slohu české novorenesance, v kontextu sakrální architektury málo obvyklém, bylo svěřeno slavnému architektu Janu Vejrychovi. Kostelů v novorenesančním stylu vzniklo menší množství než těch novogotických. Oblibě se tento styl, pokládaný za méně nákladný, těšil zejména mezi českými protestanty, kteří nedisponovali velkými prostředky. Ze stejného důvodu se k novorenesančnímu slohu uchylovali i někteří katoličtí stavebníci, zejména ve venkovských oblastech.

Petr Sládeček, Between Baroque and the Czech Neo-Renaissance: The restoration of the Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Klecany

The Church of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in Klecany is a valuable example of sacral architecture built in the Czech Neo-Renaissance style. The original medieval church was damaged during the Thirty Years' War when almost the whole town of Klecany was burnt down. In the 1740s, the church was repaired in a simple Baroque style. The repairs turned out to be insufficient, however, so in the 19th century the church, which had severely dilapidated by that time, had to be restored again. Extensive restoration of the church in the Czech Neo-Renaissance style, rather scarce as far as sacral architecture is concerned, was entrusted to the famous architect Jan Vejrych. There were fewer Neo-Renaissance churches than Neo-Gothic ones. The former style was less costly and became popular particularly among Czech Protestants who were not as affluent. This style was preferred for the same reason also by some Catholic builders, especially in rural areas.

Rudolf ŠIMEK, Barokní vodní mlýny v Chotči, Mnichovicích a Středoklukách

Článek vychází z poměrně rozsáhlé diplomové práce „Mlýn jako krajínovorný prvek v barokní době“, kterou autor napsal jako student oboru Dějiny výtvarných umění na Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci. Má za cíl čtenářům alespoň ve zkratce pomoci malého vzorku nastínit obsah tohoto objemného díla.

V diplomové práci se hledala odpověď na otázku, zda mlýn v barokní době sloužil či dodnes slouží jako krajínovorný prvek. Nejen v barokní době, ale i dnes působí mlýn jako velice významný krajínovorný prvek. A to hlavně svým vzezřením, umístěním v krajině, ale i některými technickými nezbytnostmi – například náhonem či akumulací nádrží. Ze stavu fondu barokních mlýnů však vyplývá, že existuje možnost, jak toto působení na okolí v mnohém vylepšit a rozšířit. Velmi pozitivně působí náhony, které jsou dnes opět funkční. Pomineme-li energetický potenciál stovek zrušených mlýnů, získali bychom jenom opravou náhonů a rybníků výrazný krajínovorný prvek, který by vzhled krajiny v okolí mlýnů přiblížil době jejich fungování a oživil již tak silného ducha místa. V případě tří mlýnů v článku funguje například vodní dílo na dvou z nich. Nejedná se však o reprezentativní vzorek stavu vodních děl v České republice. Zachovat barokní krajinu může pomoci rovněž stát finančním příspěvkem na opravu barokní podstaty objektů, netýkající se jen vnějších fasád, ale i vodních děl, nebo zakonzervování mlýnské technologie či zachování dispozice a stavebních konstrukcí (stropy, klenby, krovy).

Autor textu se pokouší především přiblížit a popsat samotnou krásu barokních mlýnů a jejich okolí, vyznačující se většinou silným *geniem loci*. Ten však nelze nikdy dost dobře popsat, a

tak nezbyvá než doufat, že alespoň fotografie napoví, kolik krásných mlýnů a míst se ve Středočeském kraji, respektive v těsné blízkosti Prahy, stále ještě nachází.

Rudolf Šimek, Baroque water mills in Choteč, Mnichovice and Sředokluky

The article draws from a rather extensive diploma thesis called Mill as a land forming element in the Baroque era, which the author elaborated as a student of History of Fine Art at the Faculty of Arts at Palacký University in Olomouc. Using a small sample, the article aims to provide at least a brief outline of the voluminous thesis.

The diploma thesis aimed to answer the question whether mills in the Baroque era were or still are land-forming elements. In the Baroque era, as well as today, mills truly are major land-forming elements, not only thanks to their appearance and their position in the countryside but also as a result of their technical necessities, e.g. races or accumulation reservoirs. The condition of the Baroque water mills implies that there is a possibility that this impact on the surrounding countryside may be enhanced in a number of ways. Races that are still operational today have a very positive impact, for instance. Disregarding the power-generating potential of the hundreds of abandoned mills, by the mere repair of races and ponds we could benefit from a significant land-forming element that would make the countryside look more like it used to when the mills were still in use, which would greatly invigorate the already strong genius loci. Of the three mills covered by the article, two of them are still running. That is not, however, a representative sample presenting the condition of waterworks in the Czech Republic. The Baroque countryside could also be preserved through financial contributions from the state budget allocated to repairs of the Baroque features of individual sights, not necessarily including only exterior facades, but also waterworks or the conservation of the milling technology or the preservation of the disposition or the building structures (such as the ceilings, vaults, roof frames etc.).

The author of the text first of all attempts merely to depict the beauty of Baroque mills and their environs, featuring a strong genius loci in most of the cases. The special atmosphere can never be described well in words; the readers may hopefully get the feeling from the photos how many beautiful mills and other sights can still be found in Central Bohemia or even in the nearest vicinity of Prague.

Vladimír Jakub MRVÍK, Odhad statku Komorce z roku 1586 jako pramen pro poznání hospodářského zázemí nižší šlechty v raném novověku

Ve fondech Národního archivu v Praze se dochoval doposud neznámý odhad rytířského statku Komorce v jižní části Černokostecka z roku 1586, obsahující i urbář tohoto drobného zboží. Komorecké zboží představuje typický příklad drobného rytířského statku předbělohorských Čech, který ještě před rokem 1620 podlehl arondaci ze strany silnějšího šlechtického souseda. Zboží vzniklo roku 1461 jako zástava krále Jiřího z Poděbrad Janovi Čabelickému ze Soutic. Jeho potomci potom Komorce užívali až do roku 1583, kdy je kvůli dluhům postoupili svému věřiteli Janu Kutovcovi z Úrazu. Jeho synové roku 1586 vykoupili Komorce od královské komory ze zástavy do svobodného držení. Při této příležitosti byl vytvořen zde analyzovaný odhad tohoto statku.

Zboží Komorce se rozkládalo na území 11 vsí a bylo na něm 88 poddanských gruntů, nebylo ovšem územně celistvé. V ideálním případě odvedli poddaní ročně své vrchnosti 136 kop 44 groše a 2 denáry české. Kromě toho měli dohromady odvést ještě 142 slepic, které ovšem bylo možné prodat či reluovat. Na celém panství byl pouze jediný poplužní dvůr (v Komorcích). Kromě něj byl na panství i panský pivovar (Komorce), ovčín, jeden (!) mlýn, jeden (!) rybník a 6 hospod.

Velice zajímavý je údaj o robotách na Komoreckém zboží, které byly původně buď minimální, nebo neexistovaly vůbec. Zdejší šlechtičtí majitelé rozšiřovali své příjmy nikoliv v intenzifikaci a zakládání nových panských podniků, ale v neopodstatněném navyšování především potažních robotních povinností poddaných - každý osedlý bez rozdílu byl nově povinen ročně robotovat 4 dny (2 dny s koňským potahem a 2 dny pěší robotu).

Shrneme-li předpokládané čisté roční příjmy z platů stálých i běžných (ovšem bez případného užítku z lesního hospodářství), dostáváme se k hodnotě cca 420–450 kop grošů českých čistého ročního výnosu. Je ovšem opět třeba důrazně uvést, že tato hodnota nemůže být už z povahy věci absolutizována, neboť výše výnosů úzce souvisela s mírou úrody či neúrody a od toho odvislé poptávky a cen v daném roce, a pochopitelně i za předpokladu, že poddaní skutečně odvedli předepsané dávky. Bohužel odhad neuvádí údaje o rozloze jednotlivých gruntů, ze kterých by bylo možno zjistit podrobněji sociální skladbu zdejších osedlých.

Odhad Komoreckého zboží je pozoruhodný ještě ve skutečnosti, že je na u něho neobvyklý nestandardně vysoký poměr kapitalizace příjmů, který je počítán jako 45-násobek stálých platů, resp. 22½- násobek platů běžných.

Vladimír Jakub Mrvík, The appraisal of the Komorce demesne from 1586 as a source of information about the economic situation of the lower nobility in the Early Modern Period

The National Archive in Prague contains a preserved and until recently unknown appraisal of the value of knight's demesne of Komorce in the southern part of the Kostelec nad Černými lesy district from 1586. The assessment also comprises the register of land and duties regarding the minor property. The property of Komorce is a typical example of a minor knight's demesne in the period prior to the Battle of White Mountain, which a stronger aristocratic neighbour consolidated into his land already prior to 1620. The property was pledged by King George of Poděbrady in 1491 to Jan Čabelický from Soutice. His descendants used Komorce till 1583 when, being indebted, they ceded it to their creditor, Jan Kutovec of Úraz. His sons repurchased the pledged Komorce from the Royal Chamber, returning it to a free possession. That is when the appraisal of the demesne analysed in this paper was prepared.

The Komorce property stretched over the area of 11 villages and comprised 88 villein farmsteads, but was not unified in terms of its territory. Ideally, villeins paid their manorial nobility 136 threescore and 44 groschen and 2 Czech denars a year. Besides that, they were supposed to pay 142 hens, which could, however, be either sold or paid in money. There was only one manor homestead on the whole demesne (in Komorce). Apart from that, there was a manorial brewery (Komorce), a sheepcote, a single (!) mill, a single (!) pond and 6 pubs.

The source contains a rather fascinating information on corvée labour at the Komorce property – it was originally either minimal or completely non-existent. The local nobility did not increase their income through intensification and the establishment of new manorial businesses but through an unsubstantiated increase of corvée with a team of draught animals provided by their villeins. Each villein had to work providing 4 days of corvée labour (2 days with a horse team and 2 days of manual corvée) a year.

If we sum up the anticipated annual income from the mandatory duties from villeins and their own homestead, albeit without any potential benefit from the forest management, we arrive at the value of 420–450 threescore of Czech groschen of net annual revenue. Again, it must be clear that the value may not be final and absolute, as the revenues were closely related to the harvest, the prices and the related demand for the crop in the given year; also, the value is based on the condition that the villeins truly paid all the mandatory duties. Unfortunately, there is no information on the area of individual farmsteads in the assessment, which could tell us more about the social stratification of the local villeins in greater detail.

The assessment of the Komorce property is fascinating also because it contains an unusually high income capitalisation ratio, which is calculated as 45-fold the mandatory duties from the villeins or 22.5-fold of the revenues from their own homestead.

Veronika KUCROVÁ, Vývoj panství Dolní Břežany ve středověku a raném novověku

Vývoj dolnobřežanského panství byl dlouhodobého charakteru, velká část vesnic byla připojena Pavlem Michnou z Vacínova v roce 1626, nejmladší sídlo roku 1860. Hospodářská činnost se postupně soustředila do deseti dvorů, drobné poplužní dvory zmizely a s nimi i tvrze. Velký podíl na stabilizaci panství mělo Pražské arcibiskupství, které Dolní Břežany drželo od roku 1715.

Veronika Kucrová, The development of the Dolní Břežany manor in the Middle Ages and Early Modern Times

The Dolní Břežany manor evolved gradually over a long period of time. The majority of the villages were incorporated by Pavel Michna of Vacínov in 1626, while the youngest settlement in 1860. The economic activities of the manor were eventually concentrated into ten courtyards, marking an end to minor ploughed yards as well as to fortresses. The Archdiocese of Prague, which had owned the Dolní Břežany manor since 1715, had a great influence on the stabilisation of the manor.

Eva KYSELOVÁ, Viktor Šulc – režisér národných divadiel?

Tento text si kladie za cieľ oboznámiť s osobnosťou režiséra Viktora Šulca, ktorý v medzivojnovom období pôsobil v pražskom Národnom divadle a v Slovenskom národnom divadle v Bratislave. Ešte predtým mal ale za sebou pomerne významné pôsobenie v nemeckých divadlách, kde sa nechal výrazne ovplyvniť modernými tendenciami spoločensky angažovaného divadla, v čom pokračoval naďalej v českom prostredí. Okrem tvorby Karla Huga Hilara mali na Šulcovu poetiku veľký vplyv aj avantgardné umelecké prejavy, sám patril k ľavicovej avantgarde, čo sa prejavilo v jeho tvorbe nielen po formálnej, ale aj ideovej stránke.

Autorka sa snaží aj prostredníctvom načrtnutia dobového divadelného kontextu priblížiť podmienky, v akých Šulc umelecky dozrieval po návrate do Prahy a do ktorých sa dostal neskôr po tom, čo prijal ponuku viesť českú činohru SND, s cieľom zdôrazniť asymetrický vývin týchto dvoch blízkych divadelných kultúr. V rámci Šulcovho pôsobenia v SND je podstatné, ako pozitívne nepriamo vplýval na vývoj slovenskej činohry, napríklad aj tým, akú dramaturgiu a moderné inscenačné postupy presadzoval v tej českej. Na tie neskôr po jeho odchode z Bratislavy mohli nadviazať jeho nasledovníci, slovenskí divadelníci Ján Jamnický a Jozef Budský. Pozornosť sa venuje však i jeho partnerstvu s Františkom Trösterom, ktorý sa aj vďaka spolupráci so Šulcom etabloval ako jedna z najvýraznejších osobností modernej českej scénografie. Šulc teda stimuloval v slovenskom profesionálnom divadle vývin viacerých divadelných umeleckých profesií, okrem systematického dramaturgického uvažovania a presadzovania moderných scénografických postupov, pomohol obohatiť i vývin slovenského herectva a sčasti i českého herectva.

Súčasne sa snaží štúdiá byť prvým krokom k dlhodobému výskumu a upozorniť na to, ako málo priestoru venovala a venuje slovenská a česká teatrológia výskumu diela tohto umelca, ktoré má dopad na vývin oboch divadelných kultúr. Nájdená a doposiaľ nie kompletne prebádaná osobná zložka Viktora Šulca, uložená v Státním okresním archive Praha-východ, podnietila autorku k tomu, aby sa v ďalšom divadelnohistorickom výskume zamerala práve na revíziu už prebádaného a priniesla i ďalšie možné poznatky.

Eva Kyselová, Viktor Šulc – A stage director in national theatres?

The paper aims to introduce to the readers the personality of Viktor Šulc, who was a stage director in the National Theatre in Prague and in Slovak National Theatre in Bratislava. Before that he was a stage director in German theatres, which turned out to be a rather significant part of his professional life; there he was, to a great extent, inspired by modern trends of socially engaged theatre which he continued promoting also in the Czech theatre context. Besides the work by Karel Hugo Hilar, Šulc was also significantly influenced by the avant-garde art as he himself belonged to the left-wing avant-garde movement, which showed in his works not only from the point of view of the form but also in his ideas.

By depicting the then theatre context, the author attempts to describe the conditions under which Šulc matured, in the artistic sense of the word, after his return to Prague and in which he arrived soon after accepting the offer to be the head of the Slovak National Theatre drama, with the aim of emphasising the asymmetric development of these two close theatre cultures. During Šulc's work in the Slovak National Theatre it was important that he indirectly had a positive impact on the development of the Slovak drama, e.g. by the type of dramaturgy and modern stage management methods he promoted in Czech theatre. Soon after he left Bratislava, his followers, Slovak dramatists Ján Jamnický and Jozef Budský were able to build on his methods. The author also focuses on his partnership with František Tröster, who became one of the most significant personalities of modern Czech scenography. Šulc prompted the development of numerous theatre professions in the Slovak professional theatre, besides implanting systematic dramaturgy concepts and promoting modern scenographic methods, he helped enrich the development of Slovak and partially also Czech actors.

At the same time, the paper attempts to become the first step towards long-term research and to point to the fact of how little space Slovak and Czech theatre study devotes to research of the artist's work, which has an impact on the development of both theatre cultures. The personal file of Viktor Šulc that was discovered but has not yet been fully researched and that is deposited in the National District Archive in Prague-East inspired the author to focus her future theatre history study on a review of the previous research and also possibly come up with new findings.

Martin HŮRKA, Dva nové prameny k podobě románsko-gotického kostela sv. Martina ve Vyšehořovicích

Díky dvěma nově objeveným písemným pramenům (vizitační zprávě z roku 1671 a dopisu faráře Václava Roháčka Marii Terezii Savojské z let 1763–1769) jsme poodhalili stav i podobu románsko-gotického kostela sv. Martina ve Vyšehořovicích, jehož loď se nám do dnešních dob nedochovala. Zmíněné prameny postihují jak dosud neznámé architektonické prvky a uspořádání kostela samého (včetně vnitřního vybavení), tak stručně také další přílehlé objekty (kostnice, hřbitov, zvonice). Rozbor byl doplněn řadou dosud nepublikovaných historických dat k vývoji farnosti. Zejména se podařilo posunout dobu zrušení vyšehořovické farnosti již do průběhu 16. století (dosud se mělo za to, že zanikla během třicetileté války).

Martin Hůrka, Two new sources relating to the appearance of the Romanesque-Gothic church of St Martin in Vyšehořovice

Thanks to two recently discovered written sources (the visitation report dated 1671 and the letter written by parish priest Václav Roháček to Maria Theresia of Savoy from 1763–1769), we were able to slightly unveil the appearance of the Romanesque-Gothic church of St Martin in the town of Vyšehořovice, whose nave did not manage to last till these days. The above sources depict not only several, until recently unknown, architectonic features and the

structure of the church itself (including its interior furnishings) but briefly also other adjacent structures (such as a charnel house, a cemetery, a belfry). The paper also includes a number of not yet published historical dates regarding the development of the parish. One of the key discoveries concerned the date the Vyšehořovice parish was closed down: until recently it was believed to have been closed during the Thirty Years' War while now the date was moved back as far as to the 16th century.

Martin HŮRKA, Pískovcové hřbitovní náhrobky na širším Čelákovicku z 19. a 20. století

Ukázalo se, že ve své většině pocházejí pískovcové náhrobky dochované na dnešních hřbitovech na širším Čelákovicku zejména z posledních desetiletí 19. století a prvních desetiletí století následujícího. Terénním výzkumem se podařilo identifikovat desítky „podepsaných“ náhrobků a sestavit tak možná až překvapivě ucelený soupis kameníků / kamenických firem, kteří přispěli k vzhledu hřbitovů v oblasti s tradicí zpracování pískovce sahající až do středověku (jedná se však o soupis neúplný, autoři většiny náhrobků zůstávají neidentifikováni). V řadě případů se ovšem ukazují možnosti dalšího srovnávacího studia, jehož pomocí bude možno přiřadit autorství alespoň k některým nepodepsaným dílům. Jako ukázka takového postupu může sloužit úspěšná identifikace autora náhrobků, na nichž se v obdobné kompozici objevují symboly jako kříž s rameny v podobě dřevěných kuláčů, kotva, provaz a rostlina máku se stonkem, listy, květ a makovice. Je jím s vysokou mírou pravděpodobnosti V. Janda ze Staré Boleslavi. Do budoucna se jeví jako přínosné zpracovat i nepískovcové náhrobky, u nichž dle prvotních náznaků lze předpokládat vyšší podíl dodavatelů ze vzdálenějších oblastí.

Martin Hůrka, Sandstone gravestones in the wider Čelákovice region in the 19th and 20th centuries

The majority of the preserved gravestones made of sandstone and located in today's cemeteries in the wider Čelákovice area have been found to come predominantly from the last decades of the 19th century and the first decades of the 20th century. The field research helped to identify dozens of signed gravestones and compile a surprisingly comprehensive list of stonemasons or stone-cutting companies that helped to shape cemeteries in areas with a strong sandstone processing tradition that goes as far back as to the Middle Ages (the list is incomplete, however, as the authors of the majority of gravestones remain unknown). There are number of possibilities how to determine the authorship of at least some unsigned pieces through further comparative study. A good example of such a method may be the successful identification of the author who made gravestones featuring, in a similar composition, symbols such as a cross with limbs as a round wooden billet, an anchor, a rope and a poppy with a stem, leaves, flower and the poppy head. The author is very likely V. Janda of Stará Boleslav. It might be valuable in the future to elaborate also on non-sandstone gravestones, the authors of which might be expected to come from more distant areas, at least according to preliminary findings.

Vlastislav JANÍK, Příběh rodiny Starých

Manželé Staří se zařadili do dlouhé řady obětavých československých vlastenců, bez níž by úspěch parašutistů ze skupiny ANTROPOID byl nemyslitelný. Osudy Josefa Starého jsou o to ještě zajímavější, že za 1. světové války působil jako legionář v jednotkách britského království. Svoje vlastenectví pak prověřil i v době okupace. Za podporu parašutistů byl

společně se svojí manželkou odsouzen stanným soudem k trestu smrti a popraven zastřelením v KT Mauthausen.

Vlastislav Janík, The Starý family story

The Starý couple managed to place their name on the long list of self-sacrificing Czech patriots without whom the paratroopers from the ANTHROPOID group could not have possibly succeeded. The destiny of Jaroslav Starý is even more fascinating because during WWI, he served as a legionnaire in the Royal British forces. His patriotism came under scrutiny again during the occupation. Together with his wife, he was sentenced to capital punishment by a Court Martial and was executed by a firing squad in Mauthausen Concentration Camp.

Michal PLAVEC, Sovětští letci proti turbínám z Ruzyně

Hned několik domácích i zahraničních autorů publikovalo studie a monografie na téma nasazení německých proudových stíhaček na samém konci druhé světové války z letiště v pražské Ruzyni. Velmi dobře jsou zpracovány vzdušné souboje s americkými stíhači, ale nasazení proudových Messerschmittů Me 262 proti Rudé armádě popisují autoři pouze obecně, v mnoha případech dokonce zcela chybně a bez znalosti archivních pramenů ruské provenience. Tato studie zaceluje další z bílých míst letecké historie nad Čechami a Lužicí na konci války. Kritickým rozbořem dokumentů sovětské 2. letecké armády docházíme k jednoznačnému závěru, že sovětské stíhače dosáhli pouhých tří prokazatelných vzdušných vítězství nad německými proudovými stíhači, z toho dvou dosáhli nad Lužicí nad stíhači z Ruzyně. Jednoho dosáhl nadporučík Aleksandr Petrovič Dolgunov 27. dubna 1945 a druhého gardový nadporučík Ivan Aleksandrovič Kuzněcov 30. dubna 1945 ve spolupráci s dalšími dvěma stíhači. Otazníky dosud visí nad možným sestřelem proudové stíhačky Lt. Haralda Toenniessena neznámým palubním střelcem bitevního letounu Iljušin Il-2 dne 30. dubna 1945. Také němečtí stíhači dosáhli několika vzdušných vítězství nad sovětskými stíhacími a bitevními letouny. Posledního z nich dokonce 8. května 1945 nad stíhacím letounem P-39 Airacobra. Jeho pilot gardový podporučík Sergej Grigorjevič Stěpanov zahynul u obce Klíny.

Michal Plavec, Soviet pilots against "Turbines" in Ruzyně

The topic of the deployment of German jet fighters from Ruzyně Airport in Prague at the very end of WWII has already been covered by several Czech as well as foreign historians in their studies and monographs. The air battles between the German and US fighters have been described very well while the deployment of Messerschmitt Me 262 jet fighters against the Red Army has been described only in general, and in many cases quite inaccurately and without the knowledge of Russian archival sources. This paper fills in another blank page in the history of air battles over Bohemia and Lusatia at the end of the war. Having made a critical analysis of the documents of the Soviet 2nd Army, we arrived at a unanimous conclusion that the Soviet fighters provably achieved only three air victories over German jet fighters, two of which took place over Lusatia and the victims were fighters from Ruzyně airport. One of the victories was marked by Lt. Alexander Petrovich Dolgunov on 27 April 1945 and the other one by Lt. Ivan Alexeyevich Kuznetsov (from a Guards Unit) on 30 April 1945 in cooperation with two other fighters. The potential shoot down of the jet fighter of Lt. Harald Toenniessen by an unknown aerial gunner of the Ilyushin Il-2 strike aircraft on 30 April 1945 is still questionable. The German fighters also achieved several air victories over Soviet fighters and strike aircrafts. The last one was a victory over a P-39 Airacobra fighter

as late as on 8 May 1945. Its pilot, 2nd Lt. Sergei Grigoryevich Stepanov (from a Guards Unit), died near the town of Klíny.

Anežka STRÍBRNÁ, František Štverák, farář ve Chvalech, odpůrce a vězeň nacismu i komunismu

Studie přibližuje osudy českého katolického kněze Františka Štveráka (1909–1956), který se aktivně účastnil odboje proti nacistickému okupačnímu režimu. Na jaře 1940 byl zatčen a vyslýchán gestapem. Prošel několika koncentračními tábory (Dachau, Sachsenhausen), kde strávil dlouhou dobu ve zprísněné vazbě; několikrát přitom přežil přímé ohrožení života. V dubnu 1945 se dočkal osvobození koncentračního tábora Dachau americkou armádou. Na podzim téhož roku se jako svědek zúčastnil soudu s nacistickými zločinci z KT Dachau.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 se nekompromisně postavil proti omezování práv katolické církve v Československu a její postupné likvidaci. Jako blízký spolupracovník arcibiskupa Josefa Berana byl zatčen již v červnu 1949. V době vyšetřovací vazby prošel několika komunistickými věznicemi (Praha-Pankrác, Valdice-Kartouzy, Praha-Ruzyně). V lednu 1951 byl v jednom z mnoha inscenovaných procesů s katolickými duchovními a laiky odsouzen na dvacet měsíců vězení. Po vypršení trestu byl v letech 1951–1954 držen v internaci (kláštery Želiv a Hájek). Na svobodu byl propuštěn v roce 1954 a v roce 1956 na následky mnohaletého věznění zemřel.

Anežka Stríbrná, František Štverák, a pastor in Chvaly, a political opponent and prisoner under Nazism and communism

The study depicts the life struggles of František Štverák (1909–1956), a Czech Catholic priest, who actively participated in the resistance movement against the Nazi occupation. In spring 1940, he was arrested and interrogated by the Gestapo. He was sent to several concentration camps (Dachau, Sachsenhausen) where he spent a long time in high security prisons. His life was threatened several times but he always survived. He lived to see the US Army liberating the Dachau concentration camp in April 1945. In autumn of that year, he took part in the proceedings as a witness during the trial with Nazi criminals from the Dachau concentration camp.

After the communists took over in February 1948, he uncompromisingly opposed the restriction of the rights of the Catholic Church in Czechoslovakia and its gradual destruction. Having closely cooperated with Archbishop Josef Beran, he was arrested already in June 1949. While still in custody, he went through several communist prisons (Praha-Pankrác, Valdice-Kartouzy, Praha-Ruzyně). At one of the numerous mock trials with the Catholic clergy and laymen, he was sentenced to 20 months of imprisonment in January 1951. Having served his sentence, he was held in internment in 1951–1954 (at the Želiv and Hájek monasteries). He was set free in 1954 but in 1956 he died due to the consequences of the number of years of imprisonment.